

op den dag des Heeren (1:10) of „en terstond werd ik in den geest“ (4:2) of „hij bracht mij in de woestijn in den geest“ (17:3) of „hij voerde mij weg in den geest op een grooten en hoogen berg“ (21:10), dan beschrijft hij daarmee een toestand van visionaire extase, waarin de HEERE wél openbaringsinstrumenten, profeten en apostelen brengt of brengen laat om toekomstige dingen te aanschouwen, doch waarin geen dominee zijn gehoor vermag te brengen, bovendien om voorbijgegangene zaken te doen „aanschouwen“. Trouwens afgedacht van de verkeerde suggestie, die een misbruikte bijbelsche term wekken kan, is dat dwaasheid: wat — nu negentien eeuwen geleden — ergens in het Zuid-oosten, op dien Vrijdagmorgen — middag gebeurd is (voltooid tegenwoordige tijd), dat kunnen we niet alleen „in den geest“, maar zelfs in de verbeelding niet meer meemaken. Dat is geschied en dat is op geenerlei wijze herhaalbaar. Daarvan worden wij op geenerlei wijze oor- en ooggetuigen. Het eenige, wat van ons gevraagd wordt is, dat we het Woord Gods omtrent het lijden van Christus van ginds en toen, zooals de daartoe door Christus aangestelde oor- en ooggetuigen ons dat hebben overgeleverd, prediken, hooren en gelooven. Lees Hand. 1:8; Luk. 1:1 en 2, I Joh. 1:1-3, o.a.

Wij kunnen niet meer naar Golgotha gaan, heelemaal niet „in den geest“. We kunnen ons, wat dáár is geschied, ons niet eens herinneren, om de eenvoudige reden, dat we het niet hebben meegemaakt en nog minder méébeleefd.

Maar zoo heeft Paul Gerhardt het ook niet bedoeld. Toen hij die woorden „O Haupt, voll Blut und Wunden“ uitsprak, was hij niet „in den geest“ op Golgotha, maar zat deze Lutherse predikant op zijn studeerkamer waarschijnlijk. Daar was het heel wat aangenaam dan op Golgotha. Want dáár waren de discipelen gevluet! Daar stonden ze niet „zegenend het Hoofd bedekt met wonden“ te „groeten“. En daar knapte ook geen lekker haardvuurtje, als in de studeerkamer van Ds Gerhardt. Dáár in de buurt stond wel een haardvuur. Op de binnenplaats van het Hoogepriesterlijk paleis. En bij dat haardvuur heeft een ander ambtsdrager in de Kerk zijn Heer en Meester met vloeken en zweren verloochend.....

Maar vóór Ds Gerhardt staat op de tafel een Crucifixus. Misschien met een, door vaardige duitse kunstenaarshand — wat knappe houtsnijders telde Gerhardt's tijd! — vervaardigd. Voor dien Crucifix zat Gerhardt te mediteeren.

Want al hadden de Lutheranen met de aanroeping der „heiligen“ ook de beelden der „heiligen“ weggedaan, de Crucifix, d.i. het beeld van den lijdenden Christus aan het kruis heeft bij hen zijn plaats in den openbaren, huizeelijken en privaten eeredienst behouden. Niet een naakt kruis, maar bepaald de Crucifixus, het Beeld van den Gekruisigde. Een Lutherach vriend en collega van mij mediteert nog dagelijks voor zoo'n Crucifix, overdenkende de „Passie des Heeren“¹⁾.

Dat kan voor een Lutheran. U weet, dat de Lutheranen, evenals de Roomschen, de geboden anders tellen dan wij. Zij nemen het eerste en tweede gebod samen als één gebod en vatten die samen als het verbod van afgoderij. Zoo is ook bij de Lutheranen het gebruik van beelden in de godsdiensttoefening naar hun opvatting geoorloofd, mits het niet verbonden zij met afgoderij.

En op dien achtergrond alleen is dat „O Hoofd, bedekt met wonden“ te verstaan. Mediteerend voor een Crucifix, spreekt Gerhardt den tegenwoordigen Christus aan.

Op dien achtergrond is ook alleen te verstaan 't slot

„k Houd dan in stervenssmarte
den blik naar 't kruis gericht
en klem dat vast aan 't harte
zoo valt het sterven licht“.

Deze woorden komen weliswaar niet voor in het duitse origineel, maar B. ter Haar heeft ze toch wel echt „e mente auctoris“, uit den geest van den dichter neergeschreven. Ze passen echt in het klimaat van dat origineel. Want in het geheel van het lied betekenen deze stervensmoedige slotregels niet: „ik ga dan in den geest naar Golgotha“, „ik roep dat kruis op voor mijn verbeelding“, maar dat is hier véél concreter: de Crucifix bij het sterfbed, op dien Crucifix het oog geslagen en dát kruis in de hand genomen en in den meest letterlijken zin des woords „aan het harte“ geklemd!

Zoo veronderstelt héél dit lied de permanente zonde van den beelddienst, overtreding van het tweede gebod. Het veronderstelt het hebben van een beeld van den Gekruisigten Christus, den Crucifix, „om God daardoor te dienen“. (Heid. Cat. Zondag 35).

Doch er is meer. De Lutherse Dogmatiek is, zacht

gesproken, nu niet bepaald sterk in het scherp onderscheiden van de menselijke en de goddelijke natuur van den Middelaar. Al aanvaardt de Lutherse Kerk de uitspraak van het Concilie van Chalcedon (451), dat deze beide naturen „onvermengd en onveranderd, ongedeeld en ongescheiden“ zijn. Maar de Lutheranen leeren toch in hun belijdenis, dat bepaalde eigenschappen van de goddelijke natuur aan de menselijke natuur van den Christus rechtstreeks worden meege-deeld. (H. Bavinck, Dogm. 4, dl 3, pag. 236). Zoo bijv. de alomtegenwoordigheid. We gaan hier op de dogmatologische betekenis van deze kwestie in verband met de Lutherse opvatting van het H. Avondmaal b.v. niet nader in.

Maar deze typisch Lutherse opvatting heeft ook in de practische Lutherse vroomheid, tot in tafelen avondgebeden toe doorgewerkt. In Lutherse gezinnen in Duitschland bijv. kunt ge vaak het tafelgebed hooren: „Komm' Herr Jesu, sei unser Gast und segne was du uns bescheret hast“²⁾ of ook het avondgebed: „Herr, bleib bei uns, denn es will Abend werden und der Tag hat sich geneigt“³⁾. En daarbij denkt men niet aan de tegenwoordigheid des Heeren met Zijn Godheid, Majesteit, Genade en Geest (Heid. Cat. Zondag 18), maar bepaald aan de tegenwoordigheid van den ganschen Christus naar Zijn Godheid én menscheid, al is die tegenwoordigheid dan wel niet „zichtbaar“, maar wél „ervaarbaar“.

Al deze vooronderstellingen vindt ge in Gezang 12 weer. Reeds aan het begin wordt de mensch Christus Jezus als tegenwoordig aangesproken: „O Hoofd, bedekt met wonden..... k breng zegg'end U mijn groet“. In het 2e couplet wordt niet „het hart opwaarts in den hemel verheffende“ (zie ons Avondmaalsformulier) tot den verhoogden Christus, maar tot dien nog lijdenden, onder ons tegenwoordigen Christus gezegd:

„Och, zie hoe 'k voor Uw oogen
Hier als een zondaar sta,
En schenk, vol mededoogen
M'een blik van Uw genâ!“

Ook hier staat op den achtergrond de Crucifix. Want dat beeld van den Gekruisigde is in die vroomheid het middel, waardoor die onzichtbare Tegenwoordigheid wordt geconcretiseerd.

Precies hetzelfde vinden we terug in het 3e couplet:

Als 'k eens van de aarde scheide,
Och, wijk dan niet van mij!
Als ik den doodsnik belde,
Och, sta dan aan mijn zij“.

Nogmaals: we moeten dat niet verbleeken. Hier is wel ter dege aan een reële tegenwoordigheid van den Christus incarnatus, het vleeschgeworden Woord óók naar Zijn menscheid gedacht. Wie daar nog aan twifelen mocht, wie meent dat dit alles nog gereformeerd, schriftuurlijk zou te interpreteren zijn, die moge overtuigd worden door het laatste couplet:

„Verschijn dan aan mijn sponde
Schenk laafnis in mijn nood!
Wijs m'n mijn laatste stonde
Op Uw verzoeningsdood“.

Hier is elke gedachte, dat Christus door den ambtelijken dienst der Kerk (de ouderlingen Jac. 5:14), door den ambtelijken Woorddienst en den dienst der gebeden aan onze ziekbedden komen wil, wég. Hier is óf een zwele mystiek aan het woord, óf — en dat ligt nog meer voor de hand — hier is te denken aan de lutherse opgevatte krankengemeente, waarbij de Christus onder, bij en met de teekenen van brood en wijn in het Heilig Avondmaal tegenwoordig wordt gedacht naar Zijn Godheid en menscheid.

Nog andere dingen vallen op. Hoe weinig scherp tusschen de goddelijke en menselijke natuur van den Middelaar, den Christus praëxistens en den Christus incarnatus, den Zoon van God vóór en ná Zijn vleeschwording en vernedering onderscheiden wordt blijkt uit het eerste couplet. Daar wordt van het „Hoofd, bedekt met wonden“ gezegd, dat het „eertijds gekroond (was) met stralen van méér dan aardschen gloed“. Dat is dogmatisch en bijbelsch gezien onzin. De Christus incarnatus, de mensch Jesus Christus is wél ná Zijn lijden en sterven „opgenomen in heerlijkheid“ (I Tim. 3:16), maar vóórdien was Zijn hoofd nooit „gekleed met stralen van méér dan aardschen gloed“, of zooals het duitse origineel zegt „ein Haupt, sonst schön gezieret mit höchster Ehr und Zier“. En dat Gerhardt daarbij terdege aan den vleeschgeworden Zoon van God, niet aan den Christus vóór Zijn menschwording heeft gedacht, blijkt duidelijk uit het derde couplet van het duitse origineel, waarvan ik hier een vertaling tracht te geven:

²⁾ Kom, Heere Jezus, wees onze Gast en zegen wat U ons heere beschermt.

³⁾ Naar Lutherse vertaling van Lukas 24:29. Typisch is weer, dat men de vraag aan den onbekenden „profeet“ door de Einnamangers gedaan: „blijft met ons, want het is bij den avond en de dag is gedaald“, klakkeloos overneemt als een gebod aan den opgevaren Christus „welken de hemel moet ontvangen tot de tijden der wederoprichting aller dingen“. Hand. 3:21. Men zij dus óók gewaarschuwd voor dat bekende lied: „Heer, blijf bij ons, want d'avond is gedaald“. Dat stemt denzelfden verkeerden geest.

De verve van Uw wangen,
der roode lippen pracht
is weg nu en vergaan;
de macht des bleeken doods
heeft alles weggenomen,
Uw schoonheid weggedaan...

Voorts: de voortgang van den tijd is in dit gezang geheel weggedaan. De lijdende Christus is stil-gezet. In dit gezang lijdt Hij nog steeds. In 't duitse origineel spreekt dat weliswaar nog sterker dan in de Nederlandse bewerking. Daar luidt 't laatste couplet (10):

„Verschijn dan mij ten schild weer
ten troost in mijnen dood
En laat mij zien Uw beeld, Heer,
in Uwen kruisenoord“.

Hier is bij den Crucifix het „crucifixus“. Die gekruisigde is (voltooid tegenwoordige tijd) van het algemeen ongetwijfeld christelijk geloof verloochend. Hier wordt van den Christus, die gestorven is vanwege onze zonden verzwegen, dat Hij is opgestaan om ons rechtvaardig te maken. (Rom. 4:25).

Tenslotte: gelijk in zoovele gezangen is hier in dit gezang het „ik“ van den zanger én van den zinger véél te sterk beklemtoond. Hier zingt niet meer één mee als lid der Kerk „het lied uit duizend monden“, maar 'individualistisch een eenzame:

„Van al den last der plagen
Met Goddelijk geduld
O Heer, door U gedragen,
Heb ik, heb ik de schuld“.

Hier is in een overspannen vroomheid tegenover het Lam Gods, dat de zonden der wereld droeg de belijdenis van de solidariteit van zonde en schuld losgelaten. Bovendien, de Heere Jezus droeg die plagen niet met goddelijk, maar met menselijk „geduld“. Want Hij heeft — zij het uit kracht Zijner godheid — den last van den eeuwigen toorn Gods aan Zijn menscheid gedragen (Heid. cat. vr. en antw. 17).

En aan het slot van dit gezang treft weer dat bidden om dien stervensheldenmoed, die voor bepaalde menschen het summum van vroomheid is. Rhyvis Feith zat er óók al over in: „Och, wanneer mij 't oog eens breekt, 't angstig doodszweet van mij leekt“ (Gezang 14). Zoo klinkt het hier: „Als ik van d'aarde scheide“ (couplet 3). En: „zoo valt het sterven licht“ (couplet 4). Nog sterker blijkt uit het duitse, dat hier een gechristianiseerde Euthanasie, een pseudo-christelijke „welstervenskonst“ aan het woord is: „Wer so stirbt der stirbt wohl“.

Hoe geheel anders, hoeveel rustiger, zonder de bijgedachten van „Angstig doodszweet“ en zoo schrijft de apostel over den dood: „Want niemand van ons leeft zichzelf en niemand van ons sterft zichzelf. Want hetzij dat wij leven, wij leven den Heere; hetzij dat wij sterven, wij sterven den Heere. Hetzij dan dat wij leven, hetzij dat wij sterven, wij zijn des Heeren“ (Rom. 14:7 en 8). Hoe weinig verontrust hem de dood: „we hebben meer behagen om uit het lichaam uit te wonen en bij den Heere in te wonen“ (2 Cor. 5:8). En vanuit de gevangenis, met den dood als een „slachtschapken Christi“ voor oogen — dat is nog wat anders dan op een goede studeerkamer eens over den dood te mediteeren! — schrijft hij: „Want ik word tot een drankoffer geofferd en de tijd mijner ontbinding is aanstaande“ (2 Tim. 4:6). En hoe heerlijk mag de kerk gewagen van den éénigen troost in leven én in sterven het eigendom van Christus te zijn (Zondag 1).

Het geeft te denken, dat Gerhardt zoo vervuld is van het lijden van den dood en zijn angsten, dat zijn Nederlandsche bewerker zich zoo echt weet te verplaatsen in het „beiden van den doodsnik“ en dat de Zwolsche burgemeester, terwijl de gunzpen zwierig over het geschept Oud-Hollandsch vliegt zoo „aandoenlijk“ over het „angstig doodszweet“ schrijven kan.

De Schrift doet dat zoo niet.

Dat moeten we maar niet zingen zoo.

In de Kerk niet.

En thuis niet.

Want dan zingen we wél een heel stuk valsche vroomheid er in. Maar het Evangelie zingen we er uit.

Resumé.

We vonden:

1e. dat Gezang 12 niet alleen van Lutheranen oorsprong is — dat behoeft op zichzelf geenerlei bezwaar te ontmoeten! —, maar dat het óók typisch Lutherse characteristica vertoont;

2e. dat het het godsdienstig gebruik van den Crucifix veronderstelt;

3e. dat het uitgaat van de alomtegenwoordigheid van Christus óók naar diens menselijke natuur;

4e. dat het óók in ander opzicht niet scherp tusschen de beide naturen van den Middelaar onderscheidt;

5e. dat het waarschijnlijk de Krankengemeente en daarbij de leer der Consubstantie veronderstelt;

6e. dat het het lijden des Heeren niet ziet als een volstrekt afgesloten periode der heilshistorie;

7e. dat het individualistisch de „gemeenschap der heiligen“ en de solidariteit van zonde en schuld voorbijzet;

8e. dat het in zijn instelling t.a.v. het sterven niet bijbelsch en schriftuurlijk is.

Concl.

Voor Ge-
baren, ma-
eeredienst
boek der U

Het is t
Gereforme
bundel „E
heeft opge

Het is e
dezer uith
of niet v

Nu di
die voor
Kerkerade
dienaren d
het niet te

En te zij
Kerkboek
der geme

BURT

UIT AM

Da H. J

te beantw
vrager m
worden, d
verfde lip
haast alge

aan de b
het meere

Deze vi
vrouwen
Jezus ma
wereld op

De Tr.
die vrouv
verstaan,
die lippe
liefhebb

Ik vert
interessa
mijn vori

inderd
kringen,
gereform

penverven
in Grand
het platt

Ik zie d
volg van
Meisjes,

beginnen
wanneer
netjes de

perkte r
ziet re
reclame,

neer hel
de nagel
is slaaf

denken i
reclame
nich ook

is de zu
bating k
precies l

man een
voor mij
tectuur l

precies c
en wann
die van

er voora
althans

Men t
dingen b
voortkor

Wann
amerika
geest va

teit het

En his
lijke lev

meerde
gaat, n
keld wo

verstaan

Er zij
wat de
door dit

in Gran
wat mei
werd he

bij het
gecollee
preekat
na het
absoluti